

Barthes selv eller andre. De er jo, med PSL's oversættelse af et Barthes-begreb, ekstremt "skrivemulige". Dette ville dog have forudsat, at PSL ikke blot havde sat sig for at redegøre for "Barthes og filmen", men at han havde underkastet Barthes en "barthes'sk" læsning, dvs. selv havde ageret Barthes, og det har PSL bevidst og, i denne sammenhæng, nok meget klogt, afstået fra.

Bogens hovedvægt ligger således ikke i Barthes' filmteoretiske forfatterskab, men i en meget spændende og givende analyse af Barthes' betydning mere generelt for filmteorien og filmanalysen som sådan. Det er jo nemlig sådan, som PSL påviser, ikke i den "frontale" filmteori, Barthes har haft betydning, men i den inspiration hans forfatterskab i 1970'erne har haft for filmanalysen således som denne er blevet udøvet af især Raymond Belour, Daniel Dayan, Stephen Heath og andre, og, herigennem, også for filmteorien. Redegørelsen for disse forhold er bogens centrale omdrejningspunkt, dvs. påvisningen af Barthes' tilstedeværelse, og nogle steder mangel på samme, i især Bellours og Dayans analyser, der, deres langstrakthed og "utiltalende karakter" (Belour) til trods, repræsenterer afgørende, også "frontalt teoretiske", erkendelser. Det er således en af bogens "sidegevinster", at vi nu på dansk har to af disse "utiltalende" tekster tilgængelige i en både tiltalende og kompetent form. Hvilket naturligvis ikke betyder, at man, hvis man vil arbejde videnskabeligt og seriøst med tingene, kan undlade at læse og arbejde med disse tekster selv: PSL's bog er ikke først og fremmest, skønt mange steder også det, en pædagogisk indføring, den er først og fremmest et stykke selvstændig forskning, en kritisk redegørelse for problemstillingerne.

Barthes' betydning for filmanalysen og filmteorien er overvejende indirekte, og PSL ser den først og fremmest i den del af Barthes' forfatterskab, der ligger i 1970'erne, og som han benævner den "desirologiske" del af forfatterskabet, der kulminerer med tekster som *S/Z*, *Den tredie mening*, *Le plaisir du texte* – til forskel fra de "ideologikritiske/mytologiske" i 1950'erne og de "semiologiske" i 1960'erne (groft sagt). Og denne vurdering kan jeg kun være enig med PSL i, dog med den tilføjelse, at den forudsætter en diskussion af spørgsmålet om sammenhængen, eller mangelen på samme, i Barthes' forfatterskab, en diskussion PSL også fører, men som jeg her har lyst til at blande mig lidt i.

Der er jo nemlig den vanskelighed ved at "periodisere" Barthes i forhold til de teorier, han "trækker på" på et givet tidspunkt – og som naturligvis også dermed "former" ham – at Barthes' forhold til teori vel er i bund og grund "pragmatisk" eller "instrumentelt" (som Metz' i øvrigt), hvad der også er grunden til, at han kan "flytte sig" så meget, han gør. Stillet forenklet op kan man vist sige, at Barthes interesserer sig for "virkeligheden" mere end for teorien, hvilket som sagt er en forenklet formu-

ling, men som kan passere, hvis man er på det rene med, at "virkeligheden" også (dvs. ud over at være virkelighed) er en teoretisk konstruktion, der som sådan kun er tilgængelig via den teoretiske refleksion. Inden for disse rammer mener jeg, at man kan sige, at teorien og dens objekt heller ikke er det samme, at der altid er tale om en dialog, der involverer (mindst) tre størrelser: det analyserede objekt, analyseredskabet og det analyserende subjekt, og at der aldrig er sammenfald mellem de tre – og specielt ikke hos Barthes, der derfor aldrig kan læses "bogstaveligt", men kun "symptomalt": man må selv gå i dialog med hans dialog med objektet og teorien. Det betyder, at der i forhold til den problemstilling, jeg her diskuterer, udmærket kan være tale om en "udvikling" på et niveau hos Barthes, og en fastholden af de samme problemstillinger på et andet.

Dette gælder f.eks., mener jeg, begreberne "den tredie mening" og "punctum", der som begreber dukker op i hhv. 1970 i *Den tredie mening* og i 1980 i *Det lyse kammer*, dvs. i forhold til PSL's periodisering ved indgangen til og afslutningen på den "desirologiske" periode. Men selv om disse begreber først formuleres som begreber omkring 1970, har de været til stede i Barthes' forfatterskab i hvert fald siden 1964 i "Billedets retorik" (og sandsynligvis tidligere, jeg har ikke arbejdet tilstrækkeligt med disse tekster i dette perspektiv til at være sikker). Dog ikke som begreber, men som en begrebsmæssig uklarhed, der genererer poetiske og søgende formuleringer, der "indefra" bearbejder og "masserer" de begreber, der anvendes, ikke som "sande" eller "dækkende" begreber, men som tilnærmelser, jvf. Barthes' blomstrende, vanvittige og smukke formuleringer omkring den ikoniske denotation, der alt for ofte blot resumeres og afvises med en enkelt af Barthes' formuleringer: den om "en meddelelse uden kode".

Nu kunne man selvfølgelig sige, at det jeg her siger, højst kan have "filologisk" eller teoriehistorisk interesse, at det for en alment teoretisk betragtning kan være lige meget, at en forestilling har været latent til stede i 1964, når den nu bliver eksplicit formuleret i 1970 og i 1980 – det må under alle omstændigheder være de sidste, der har en generel teoretisk interesse, mens de første kun har historisk interesse. Dette er jeg dog ikke helt sikker på. Det forekommer mig nemlig mere end almindeligt interessant, at det som i 1970 benævnes den 3. mening, dvs. et "overskud" i forhold til "bogstavelige" og "symbolske" diskursive betydninger – og som har ført til omformuleringer af Barthes' begreb til f.eks. begrebet "excess" hos Kristine Thomson – og som i 1980 benævnes "punctum", det som "bryder igennem" kulturen og diskursiviteten, det er selve den billedlige, eller mere præcist den fotografiske, denotation, der hermed pludselig bliver et helt anderledes interessant begreb, end det var før, og som bevirker, at ikke blot bliver "Billedets reto-

rik" mere spændende i lyset af de senere arbejder, disse bliver det også i lyset af den tidlige artikel, idet den tvinger os til at se en særlig affinitet mellem den 3. mening og den 1. mening, som nok var et par overvejelser værd. Det forekommer mig nemlig, at denotationen, fremfor at repræsentere "betydningernes stopklods", for Barthes repræsenterer det største mysterium af alle.

Disse ting skal på ingen måde forstås som indvendinger mod "Barthes og filmen", hvor PSL har valgt at læse "med" Barthes, dvs. kritisk at følge tilblivelsen af hans ideer om filmen og af de ideer om filmen, Barthes har givet anledning til. Ikke mindst Palle Schantz Lauridsens grundige redegørelse for og diskussion af Barthes selv, af Raymond Bellour og af Daniel Dayan om tekst- og filmanalysens problematik, og dermed af filmen som betydningstilblivelse, kan ikke andet end bidrage særdeles positivt til filmanalysens og filmteoriens udvikling. Også fordi bogen er ualmindeligt veloplagt og "tiltalende" skrevet.

Jens Toft,
Institut for kunsthistorie,
Københavns Universitet.

Niels Ole Finnemann m.fl. (red.): SYNETS MEDIER, Aarhus Universitetsforlag 1991, 172 sider.

I modsætning til f.eks. perception er det vi kalder "synet" – eller sansning – tilsyneladende ikke nogen veldefineret videnskabelig genstand. Der er snarere tale om et fænomen, der både omfatter bio-fysiske, neurologiske dimensioner. Hvad synet åbenbarer er imidlertid også kulturelt og bevidsthedshistorisk formet. Perceptionen af den ydre verden er således kun den ene af synets dimensioner. Også den mentale repræsentation af det sansede, de indre billeder, som synes at være et ret fundamentalt aspekt ved hjernens kognitive indretning, må regnes med.

Hertil kommer, at sansning og sanselighed er vanskeligt at skille ad. Synet er blevet tillagt "farlige" forførende genskaber, men kan på den anden side også kultiveres og blive et middel til indsigt og erkendelse. Der er næppe tale om et enten-eller, men snarere om et dynamisk forhold. Som redaktørerne bag denne nye udgivelse i skriftrækken *Kulturstudier* fra Aarhus Universitet skriver i forordet: "Den vestlige civilisation er formgivet i en pendulering mellem den lave, den "rene sanseligheds" dyriske natur, og den "sansetømte" idealitet, evighedens immaterialitet" (s. 7). At sætte focus på synet er derfor også et bidrag til kulturanalysen og bevidsthedshistorien. Hertil kommer at *Synets medier*, som bogen hedder, i kraft af dens bredde, hvad emner og teoritilgange angår, kan ses (sic) som en invitation til at tænke kulturanalysen ind i andre baner end den

"sprog"-orienterede, hvis styrende metafor indenfor de senere års receptionorienterede medieforskning har været "læsning".

Bogen giver ikke nogen samlet fremstilling. Den består af fem selvstændige bidrag, der giver forskellige bud på, hvordan synsproblematikken kan gribes an og sonderes teoretisk.

Tre af bidragene handler direkte om synsmedier: fotografi, film og TV. Susanne Regener skriver om de forskellige billedkoder og, inspireret af Foucault, om den nye billedmagt atelierfotografiet etablerede ved sin fremkomst: det borgerlige portræt med personerne i ideale positioner kontra forbryderalbummets skumle fysiognomier. Bodil Marie Thomsen skriver om perceptionsforholdet i stumfilmen med særlig henblik på melodramaet og dets kvindefigurer, og Barbara Gentikows bidrag handler om TV-mediets billedflow, som hun argumenterer for har både en subversiv og kritisk dimension. Tillige rummer Gentikows bidrag et forsøg på at opstille en slags typologi over TV's forskellige billed og receptionsformer.

Synet kan imidlertid også selv anskues som et medie, hvilket Niels Ole Finnemanns artikel handler om. Han gennemgår og diskuterer de forskellige sanseteoriers erkendelsesfigurer og foreslår den tanke, at der her indenfor muligvis er et nyt paradigme på vej. Endelig har synet også en historie, hvilket Henrik Horstbålls artikel tager udgangspunkt i. Hans artikel giver et bud på, hvad der bevidsthedshistorisk gav anledning til de to opdagelser eller opfindelser, typografien og det kunstige perspektiv.

Det er en imponerende teoretisk viden forfatterne disker op med og som de gør det i streng faglig henvendelse til læsere, uden nogle pædagogiske hjælpemidler. Den er skrevet af fagfolk og henvender sig først og fremmest til fagfolk. Blot synes jeg, at nogle af artiklerne er alt for kompakte, og der er en tendens til, at den faglige tradition der diskuteres med eller imod ikke trækkes tilstrækkeligt frem. Diskussioner af denne art forlægges til noter og på en indforstået måde, hvilket får nogle af bidragene til at fremstå som ret utilnærmelige.

Steen Salomonsen,
Institut for Film, TV og Kommunikation,
Københavns Universitet.

Philip Hayward ed. CULTURE, TECHNOLOGY AND CREATIVITY – IN THE LATE TWENTIETH CENTURY, John Libbey, London 1990, 245 sider, 14.50 pund.

I trediverne skrev Walter Benjamin et til tider uklart og alligevel meget inspirerende essay om "Kunstværket i